

فصل هفتم

۵ مهر
روز جهانی جهانگردی

جهان گردی و ایرانگردی

مقدمه

فراغت از جمله نیازهای اساسی انسان همانند کار کردن، غذا خوردن و خوابیدن است که امروزه مورد توجه زیادی قرار گرفته است. در قرآن کریم، به سیر و سفر در زمین (سیروافی الارض...) به منظور تفکر و تدبیر در آیات و نعمت‌های الهی و هم‌چنین مطالعه‌ی سرگذشت اقوام و ملل گوناگون سفارش شده است. هم‌چنین در روایات پیامبر (ص) و ائمه‌ی معصومین (ع) آداب خاصی برای سفر معین شده است تا انسان‌ها را متوجه مقصد نهایی و کمال انسانی بگرداند و انجام سفر به انگیزه‌ی بیرون آمدن از رکود و کوردلی و غفلت توصیه شده است.

از آن‌جا که در گذران اوقات فراغت، از یک سو انسان و از سوی دیگر محیطی که انسان اوقات فراغت خود را در آن سپری می‌کند، وجود دارد و دانش جغرافیا هم به مطالعه‌ی رابطه و تأثیرات متقابل انسان و محیط می‌پردازد، بنابراین گذران اوقات فراغت از جمله مباحثی است که در دانش جغرافیا مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

آیا تاکنون در تعطیلات آخر هفته به کوه، دشت، کنار دریا یا رودخانه و مناطق زیبای خارج از شهر یا محل زندگی خود رفته‌اید؟ آیا می‌توانید چند مورد از مکان‌هایی را که در تعطیلات آخر هفته، ایام عید یا تعطیلات تابستان به آن‌ها سفر کرده‌اید، نام ببرید؟ در این مکان‌ها چه جاذبه‌هایی وجود داشته که شما را به سفر به آن‌جا تشویق کرده است؟

آیا این سفرها سبب رفع خستگی شما شده است؟ در بازدید از این مکان‌ها یا چه پدیده‌هایی آشنا شده و چه چیزهای تازه و جالبی را یاد گرفته‌اید؟ پاسخ خود را با پاسخ سایر هم‌کلاسی‌های خود مقایسه کنید. آیا در پاسخ‌های شما نکات مشترک و یکسانی وجود دارد؟

اوقات فراغت یعنی آن بخش از زمان بیداری که انسان از تعهدات شغلی و کار تولیدی آزاد است و به طور دلخواه به استراحت و رفع خستگی جسمی و روحی می‌پردازد. نیاز به

برای مطالعه

یکی از منابع بسیار ارزشمند برای گردشگری مطالعه‌ی سفرنامه‌هاست. طی قرن‌های طولانی برخی از مسلمانان بعد از سفر به مناطق مختلف دنیا سفرنامه می‌نوشتند. یکی از معروف‌ترین سفرنامه‌نویسان مسلمان «ابن بطوطه» است. ابن بطوطه در سال ۷۰۳ هجری قمری در کشور مغرب به دنیا آمد. وی از سن ۲۲ سالگی مسافرت‌های خود را به مناطق مختلف آغاز کرد. کتاب «رحله» یا «سفرنامه‌ی ابن بطوطه»، شرح مسافرت‌های وی در قالب داستان است که از دو نظر به سایر سفرنامه‌ها برتری دارد.

۱- گستره‌ی مسیر سفر او از غرب آفریقا تا خاورمیانه از جمله ایران و افغانستان و هند تا چین در شرق آسیا، اندلس (اسپانیای کنونی) در جنوب اروپا و نیجریه در مرکز آفریقا.

۲- درستی و صداقت وی در بیان اوضاع و احوال سرزمین‌هایی که به آن‌ها مسافرت می‌کرد. رحله شاهده‌ی بر نفوذ فرهنگ ایران و زبان فارسی به سراسر سرزمین‌های اسلامی آن روزگار بود. بازرگانان، فقیهان، کارکنان اداری به هر کجا که رفته بودند، دین اسلام و فرهنگ خود را در آن‌جا تبلیغ کرده‌اند. متن کامل رحله، نخستین بار در سال ۱۸۵۳ میلادی به چاپ رسید.

درس دوازدهم

گردشگری چیست؟ گردشگر کیست؟

از ابتدای قرن بیستم حجم فعالیت‌های گردشگری با صنعتی شدن جوامع افزایش یافته است تا آن‌جا که پدیده‌ای به نام گردشگری^۱ را به وجود آورده است.

چه عواملی موجب گسترش و تکامل گردشگری در قرن بیستم شده است؟

● ظهور و توسعه‌ی وسایل نقلیه‌ی موتوری: در قرن نوزدهم، ظهور راه‌آهن تحول عظیمی در حمل و نقل به وجود آورد. پس از آن، با اختراع اتومبیل و گسترش راه‌ها و آسفالت‌ها شدن آن‌ها و پیدایش بزرگراه‌ها، حمل و نقل و جابه‌جایی سریع‌تر و آسان‌تر شد و راه‌های آبی نیز توسعه یافت و بالاخره با ظهور هواپیما در قرن بیستم، امکان مسافرت به نواحی دوردست را میسر ساخت.

تا صد سال قبل، تعداد کسانی که برای سرگرمی و استراحت به یک کشور خارجی سفر می‌کردند، بسیار کم و محدود بود؛ زیرا مسافرت‌ها اغلب طولانی و ناراحت‌کننده بودند و وسایل حمل‌ونقل سریع و راحت وجود نداشت و مسافرت بسیار گران تمام می‌شد.

گردشگری در دنیای قدیم فقط به گروه خاصی از افراد اختصاص داشت. مسافرت‌های ماجراجویان یا سفرهای علمی بعضی از افراد برای کشف سرزمین‌های ناشناخته یا با انگیزه‌های تجاری و مذهبی اشکال عمده‌ی گردشگری را تشکیل می‌داد.

در کشور ایران در گذشته کلمه‌ی سیاح به کسانی گفته می‌شد که با هدف و منظور خاصی دست به سفر می‌زدند؛ مانند ناصر خسرو که شرح مسافرت‌های خود را در سفرنامه‌ای گرد آورده است.

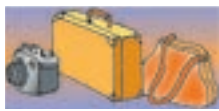
اصطلاح **توریست*** (گردشگر) از قرن نوزدهم معمول شد.

برای مطالعه

از آن‌جا که انگیزه و هدف گردشگران، مکان مسافرت، مدت زمان اقامت و وضعیت شغلی، اقتصادی و فرهنگی افراد متفاوت است، بنابراین اشکال مختلفی از گردشگری وجود دارد که در نمودار روبه‌رو با آن‌ها آشنا می‌شوید:

۱- فعالیت گردشگری در گروه فعالیت‌های نوع سوم، یعنی خدمات، طبقه‌بندی می‌شود و جزء فعالیت‌های نوع دوم، یعنی صنعتی و کارخانه‌ای نیست اما به علت اشتباهی که در ترجمه‌ی این لغت از زبان انگلیسی صورت گرفته، اصطلاح گردشگری در کشور ما متداول شده است.

- توسعه‌ی شهرنشینی: شهرنشینی خستگی‌ها و فشارهای جسمی و روحی زیادی برای شهرنشینان ایجاد کرده است. آلودگی هوا، آلودگی صوتی، تراکم جمعیت، ازدحام و تراکم خودرو، ترافیک، کارخانه‌ها و ساختمان‌های بلند، کمبود فضای سبز و زمین‌های ورزشی و مشکلات عصبی و روانی ناشی از آن‌ها نیاز انسان‌های شهرنشین را به گذران اوقات فراغت
- بهبود شرایط کار: با بهبود شرایط کار و کم شدن مدت انجام کار و اختصاص یافتن روزهایی به تعطیلات رسمی، امکان گذران اوقات فراغت بیشتر شده است.
- بهبود درآمد مردم: افزایش درآمد مردم و تغییر شیوه‌های زندگی نیز در گسترش گردشگری مؤثر بوده است.

فعالیت ۱-۷

- ۱- اصطلاح توریست از چه زمانی متداول شد؟
- ۲- عواملی را که موجب گسترش و رشد گردشگری در قرن حاضر شده است، نام ببرید.
- ۳- اولین وسیله‌ی نقلیه‌ای که موجب تحول حمل‌ونقل و رونق گردشگری شد بود. اختراع امکان مسافرت سریع به نواحی دور دست را فراهم کرده است.
- ۴- چرا نیاز انسان‌های شهرنشین به گذران اوقات فراغت در خارج از شهر بیشتر شده است؟
- ۵- توسعه‌ی ارتباطات و رسانه‌های گروهی چه نقشی در رونق گردشگری داشته است؟
- ۶- گردشگران به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ توضیح دهید.
- ۷- در تصاویر زیر دقت کنید. در هر یک از این تصاویر چه جاذبه یا جاذبه‌هایی برای جلب گردشگر وجود دارد؟ از نمودار اشکال عمده‌ی گردشگری استفاده کنید.

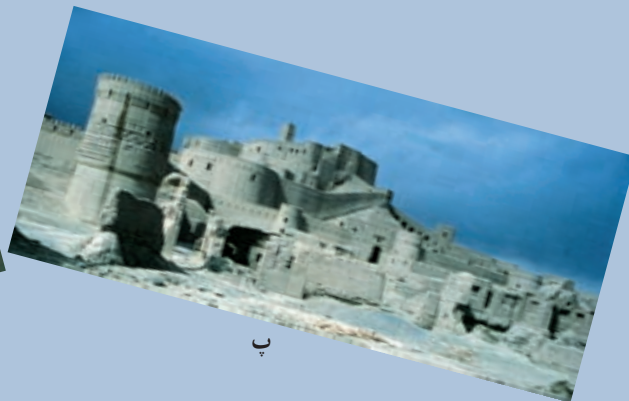
ب

الف

ت

پ

برای مطالعه

● **گردشگر:** طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری (W.T.O) گردشگر (توریست یا سیاح) شخصی است که به کشور یا شهری غیر از محیط زیست عادی خود برای مدتی که کم‌تر از ۲۴ ساعت و بیش‌تر از یک‌سال نباشد، سفر کند و قصد او از سفر تفریح، استراحت، ورزش، دیدار اقوام و دوستان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، معالجه، مطالعه، تحقیق یا فعالیت‌های مذهبی باشد.

باید هزینه‌هایی را در آن کشور بپردازند؛ مثل هزینه‌ی غذا، محل اقامت (هتل و مهمان‌خانه‌ها)، تفریحات، حمل و نقل در داخل آن کشور، گشت‌ها و تورهای داخلی و هم‌چنین پولی که بابت خرید سوغاتی و کالاهای بومی آن کشور یا بابت ورودیه به موزه‌ها و بناهای تاریخی و سایر وسایل مورد نیاز خود خرج می‌کنند. این هزینه‌ها را گردشگران با ارزی که همراه آورده‌اند، می‌پردازند و در واقع مثل این است که خدمات و کالاهای داخل کشور به کشور گردشگر صادر شده باشد. به این جریان اقتصادی که از طریق گردشگری حاصل می‌شود، **صادرات نامرئی*** می‌گویند.

۲- با توسعه‌ی فعالیت‌های گردشگری زمینه برای ایجاد اشتغال فراهم می‌شود و این امر به‌خصوص برای کشورهای که با جمعیت جوان و متقاضی اشتغال روبرویند، مفید است. با جلب گردشگر به یک کشور، بخش‌های ساختمانی در زمینه‌ی ساختن هتل‌ها و رستوران‌ها فعال می‌شوند. صنایع ساخت قایق‌های تفریحی، تولید انواع لوازم چادر و اردوگاه و لوازم ورزشی بیش‌تر می‌شود. تعداد بیش‌تری از افراد به‌عنوان کارگر و کارمند در هتل‌ها، رستوران‌ها، مؤسسات و دفاتر مسافرتی، گمرک و حمل و نقل مشغول به کار می‌شوند. راهنمایان گردشگری، مراکز تهیه‌ی نقشه‌ها و بروشورهای مختلف، مراکز تولید صنایع دستی و فروشگاه‌های عرضه‌کننده‌ی آن، تولید و بسته‌بندی فرآورده‌های غذایی و... افزایش می‌یابند. در بعضی از مناطق که در فصل‌های معینی - مثلاً تابستان یا زمستان - تعداد زیادی گردشگر را به خود جلب می‌کنند، افراد محلی با ارائه‌ی خدماتی به گردشگران نظیر اجاره‌ی اتاق، فروش مواد غذایی، صنایع دستی و نظایر آن، شغل دوّمی برای خود می‌یابند.

ب- اهمیت اجتماعی و فرهنگی: علاوه بر اهمیت اقتصادی، توسعه‌ی گردشگری به تبادل فرهنگی میان کشورها

● **توسعه‌ی ارتباطات و افزایش سطح فرهنگ و آگاهی مردم:** با پیشرفت روزافزون رسانه‌های گروهی مثل رادیو، تلویزیون، رایانه و اینترنت، کتاب و روزنامه، سطح آگاهی مردم از امکانات اوقات فراغت و شناسایی محیط‌های دور و نزدیک بیش‌تر شده و فرهنگ سیر و سفر گسترش یافته است.

● **پیدایش مؤسسات و دفاتر گردشگری:** این مؤسسات با ارائه‌ی خدماتی برای گردشگران نقش عمده‌ای در تکامل بخش گردشگری داشته‌اند.

گردشگران به دو گروه تقسیم می‌شوند:

* - گروه اول (گردشگران خارجی) کسانی‌اند که از خارج وارد یک کشور می‌شوند یا از کشور خود به کشور دیگری مسافرت می‌کنند.

* - گروه دوم (گردشگران داخلی) افرادی‌اند که در داخل کشور خودشان به مسافرت می‌روند.

اهمیت گردشگری چیست؟

الف - **اهمیت اقتصادی:** امروزه بسیاری از کشورها سعی می‌کنند تا امکانات لازم برای رشد و توسعه‌ی گردشگری را در کشور خود به‌وجود بیاورند؛ زیرا فعالیت گردشگری یکی از راه‌های عمده‌ی کسب درآمد است. در کشورهای در حال توسعه، گردشگری بالاترین منبع درآمد مهم حتی پس از درآمدهای نفتی است؛ برای مثال در کشورهای نظیر مکزیک و مصر منافع حاصل از گردشگری پس از صدور نفت رقم بالایی را به خود اختصاص داده است. گردشگری از دو راه می‌تواند به توسعه‌ی اقتصادی کشورها به‌ویژه کشورهای کم‌درآمد کمک کند: ۱- افزایش درآمد و ۲- ایجاد اشتغال.

۱- وقتی گردشگران به کشوری وارد می‌شوند، الزاماً

شکل ۴-۷- ونیز - ایتالیا

شکل ۵-۷- قصر الحمرا - بنای فرهنگی در اسپانیا

شکل ۶-۷- آکروپولیس - یونان

جذب این همه نیروی عظیم انسانی تأسیسات وسیع شهری در زمینه‌ی پارکینگ، پایانه و فرودگاه شهری می‌طلبد. شهرهای زیارتگاهی نجف و کربلا در عراق، مشهد و قم در ایران نیز حوزه‌ی نفوذ گسترده‌ای دارند. در سوریه شهر دمشق با وجود مزار متبرکه‌ای مانند حرم مطهر حضرت زینب(س) و حضرت رقیه(س) زائران فراوانی را به‌ویژه از کشور ایران به خود جلب می‌کند. نقش بازرگانی شهرهای مذهبی نیز از اهمیت خاصی برخوردار است. بندر جدّه و مکه از بزرگ‌ترین بازارهای خاورمیانه در کشور عربستان‌اند.

کشور هند با تنوع چشم‌اندازهای زیبا و شگفت‌انگیز و جاذبه‌های فرهنگی و هنری کانون جلب گردشگران است.

ترکیه سالیانه میلیون‌ها گردشگر را می‌پذیرد و تصمیم دارد گردشگری را هر چه بیش‌تر گسترش بدهد.

دیوار بزرگ چین، مسجد پادشاهی لاهور شهر قدیمی پاکستان مجموعه‌ی معابد بانکوک در تایلند که از دوران مغول‌ها به‌جای مانده و قصر دالایی لاما در لهاسا (تبت) از جاذبه‌های گردشگری آسیا به‌شمار می‌روند.

● **آمریکا و کانادا**، با انواع چشم‌اندازهای طبیعی و پارک‌های ملی، موزه‌های حیات وحش و امکانات تفریحی گسترده و متنوع برای گردشگران از جمله کانون‌های مهم گردشگری محسوب می‌شوند.

در کشور آمریکا در ایالت فلوریدا جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های ساخته‌ی دست انسان در هم آمیخته‌اند و این ناحیه را به

شکل ۳-۷- آمفی‌تئاتر - یونان

شکل ۸-۷- مسجد ایاصوفیه - ترکیه

شکل ۷-۷- خانه‌ی کعبه - مکه‌ی معظمه

شکل ۱۰-۷- دیوار چین

شکل ۹-۷- تاج محل - آگرا، هند

عنوان یکی از مهم‌ترین کانون‌های جلب گردشگر دنیا در آورده‌اند. تابستان‌های معتدل و سواحل آفتابی، رطوبت مناسب همراه با نسیم، زمستان‌های ملایم (ژانویه $16^{\circ}C$) و هتل‌ها و آپارتمان‌های لوکس، امکانات وسیع قایقرانی، مجموعه‌ی باغ‌وحش‌ها، آکواریوم‌ها، فرودگاه‌های بین‌المللی و بزرگراه‌ها از جاذبه‌های این ناحیه است.

شکل ۱۱-۷- جاذبه‌های توریستی در فلوریدا

فعالیت ۲-۷

- ۱- چرا به گردشگری «صادرات نامرئی» می‌گویند؟
- ۲- چرا امروزه توسعه‌ی فعالیت گردشگری در کشورهای در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته است؟
- ۳- گردشگری چگونه به ایجاد اشتغال کمک می‌کند؟ توضیح دهید.
- ۴- کشورهای و از مهم‌ترین مراکز گردشگری زمستانی در اروپا هستند.
- ۵- کدام شهرهای منطقه‌ی خاورمیانه مراکز گردشگری مذهبی‌اند؟ نام ببرید.
- ۶- بر روی یک نقشه‌ی جهان نما موقعیت شبه جزیره‌ی فلوریدا را پیدا کنید. این ناحیه‌ی توریستی از اطراف به کدام آب‌ها مربوط می‌شود؟
- ۷- چنانچه درباره‌ی جاذبه‌های گردشگری هر یک از مکان‌هایی که نام آن‌ها در این درس ذکر شده است، مطلب خواندنی یا عکس‌هایی در اختیار دارید، برای اطلاع هم‌کلاسی‌هایتان به دیوار کلاس نصب کنید.

زمین‌های کشاورزی شود؛ برای مثال، هم‌اکنون دریای مدیترانه با آلودگی روزافزونی روبه‌روست.

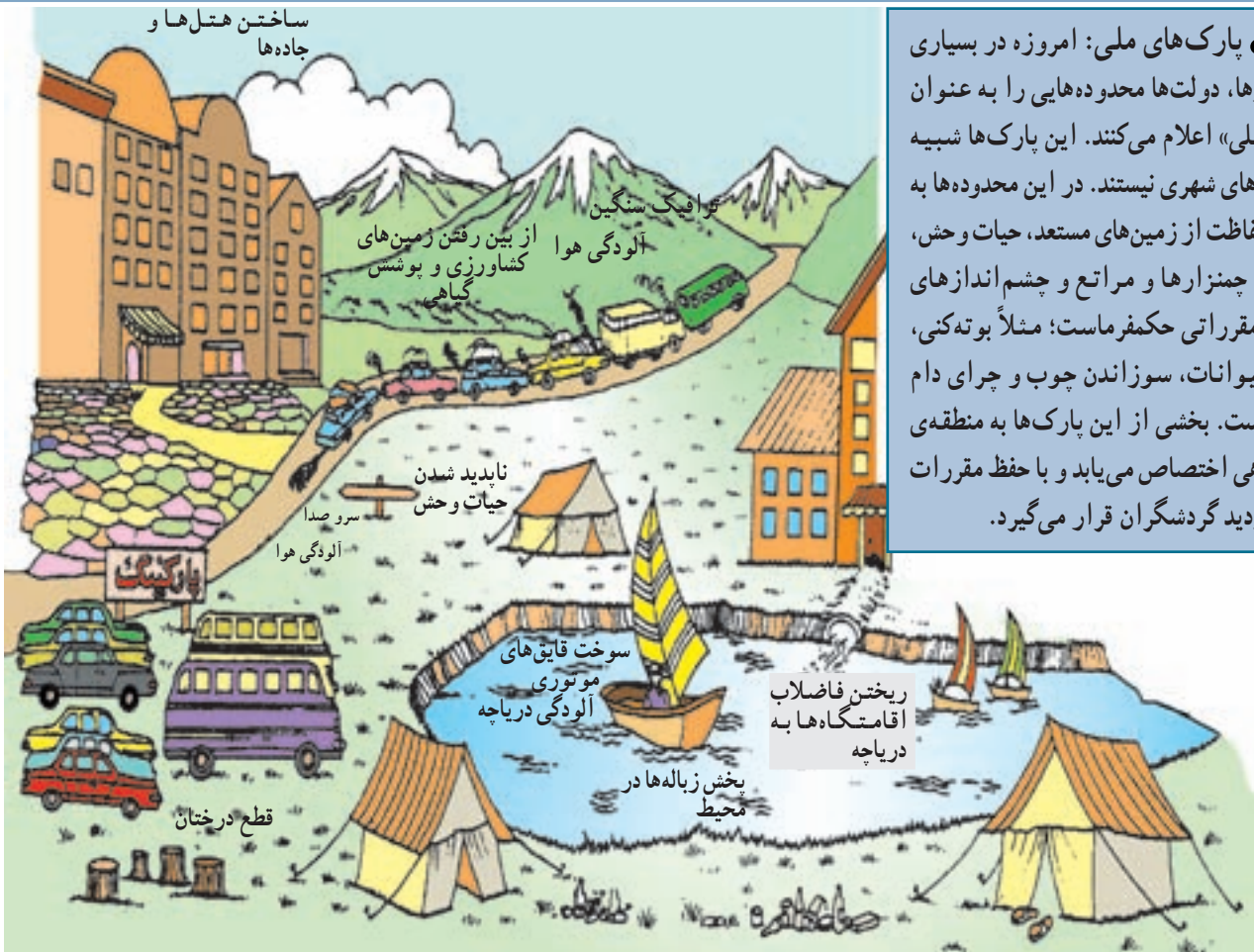
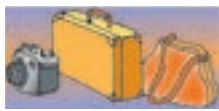
بازدید مکرر گردشگران از آثار و ابنیه‌ی تاریخی و آلودگی ناشی از دود اتومبیل‌ها در اطراف این بناها به ساییده شدن و تخریب بناهای تاریخی منجر می‌شود و در بعضی موارد، تماس دست‌ها با اشیای بناها یا بالا رفتن مکرر جمعیت انبوه از پله‌ها به آن‌ها آسیب می‌رساند. تخلیه‌ی زباله‌های هتل‌ها و رستوران‌ها در محیط‌های طبیعی، سلامت افراد و محیط را به خطر می‌اندازد.

● آثار نامطلوب فرهنگی و اجتماعی: وقتی انبوه گردشگران به کشوری می‌آیند، شیوه‌های رفتاری، لباس پوشیدن، غذا خوردن و فرهنگ خاص خود را به آن جامعه وارد می‌کنند و چون ممکن است این رفتارها با معیارهای فرهنگی آن جامعه فرق داشته باشند، اساس نظم اخلاقی و سلامت جامعه‌ی کشور میزبان به خطر می‌افتد. البته گردشگرانی هم که از کشورهای سنتی یا مذهبی به کشورهایی که دارای قید و بندهای اخلاقی و اجتماعی نیستند وارد می‌شوند، در معرض خطرات جدی قرار می‌گیرند.

آثار و پیامدهای گردشگری بر روی محیط چیست؟

● تغییر چشم‌اندازهای طبیعی: گسترش فعالیت‌های مربوط به گذران اوقات فراغت و گردشگری در یک ناحیه موجب تغییر چشم‌اندازهای طبیعی آن ناحیه می‌شود؛ برای مثال، با گسترش فعالیت‌های گردشگری در یک ناحیه‌ی خوش آب‌وهوا و زیبا، مشاغل گوناگونی ایجاد می‌شود و بازار کار فصلی در زمستان یا تابستان در آن ناحیه پدید می‌آید؛ در نتیجه، ممکن است عده‌ی زیادی به روستاهای اطراف آن ناحیه مهاجرت کنند و جمعیت ناحیه افزایش بیابد. به دنبال آن، تعداد خانه‌های کوچک اجاره‌ای، تعمیرگاه‌های اتومبیل، رستوران‌ها و مغازه‌ها افزایش می‌یابد. قیمت زمین بالا می‌رود و راه‌های اصلی و فرعی توسعه می‌یابند. با افزایش این سکونتگاه‌ها و بناها، وسعت چشم‌اندازهای طبیعی روزبه‌روز کم‌تر و چشم‌اندازهای ساخته‌ی دست انسان بیش‌تر می‌شود.

● تخریب محیط‌زیست و ابنیه‌ی تاریخی: هجوم زیاد و استفاده‌ی بیش از حد گردشگران ممکن است باعث نابودی تدریجی سواحل، آلودگی دریاها و از بین رفتن پوشش گیاهی و

● پارک‌های ملی: امروزه در بسیاری از کشورها، دولت‌ها محدوده‌هایی را به عنوان «پارک ملی» اعلام می‌کنند. این پارک‌ها شبیه به پارک‌های شهری نیستند. در این محدوده‌ها به منظور حفاظت از زمین‌های مستعد، حیات وحش، جنگل‌ها، چمنزارها و مراتع و چشم‌اندازهای طبیعی، مقرراتی حکمفرماست؛ مثلاً بته‌کشی، شکار حیوانات، سوزاندن چوب و چرای دام ممنوع است. بخشی از این پارک‌ها به منطقه‌ی گردشگاهی اختصاص می‌یابد و با حفظ مقررات مورد بازدید گردشگران قرار می‌گیرد.

شکل ۱۲-۷- آثار نامطلوب گذران اوقات فراغت در محیط زیست

فعالیت ۳-۷

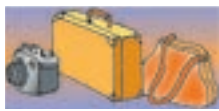
- ۱- پارک‌های ملی به چه منظوری تأسیس می‌شوند و چه مقرراتی در آن‌ها حکم فرماست؟
- ۲- جدولی مانند شکل زیر ترسیم کنید و عبارت‌های زیر را در ستون مناسب قرار دهید.

محاسن گردشگری	معایب گردشگری

● استفاده از مواهب طبیعی نظیر دریا، آفتاب، جنگل و ... ● افزایش درآمدی بیش‌تر از صادرات مواد خام ● افزایش آلودگی هوا، خاک، آب ● کشاورزی در ناحیه‌ی توریستی تضعیف می‌شود و کارگران کشاورز برای کسب درآمد و اشتغال به سوی هتل‌ها و رستوران‌ها و سایر خدمات می‌روند ● آشنایی با میراث فرهنگی و تاریخی کشورها و تفاهم بین ملت‌ها ● ایجاد اشتغال برای جوانان ● افزایش و بهبود جاده‌ها، وسایل حمل و نقل و فرودگاه‌ها ● ممکن است سبب بیکاری فصلی بشود ● ایجاد بازارهای محلی برای فروش صنایع دستی و کالاهای بومی یک منطقه ● مردم روستاهای ناحیه‌ی توریستی مهاجرت نمی‌کنند و جمعیت روستاها بر اثر مهاجرت کاهش نمی‌یابد.

خلاصه

- از ابتدای قرن بیستم میزان تقاضا برای گذران اوقات فراغت افزایش یافته است.
- گردشگری به اشکال گوناگون با مقاصد تفریحی، بازرگانی، اجتماعی، مذهبی، سیاسی، درمانی و ... وجود دارد.
- توسعه‌ی گردشگری به دلیل افزایش درآمد ارزی و ایجاد شغل، اهمیت اقتصادی زیادی دارد.
- توسعه‌ی گردشگری ممکن است موجب تغییر چشم اندازهای طبیعی، خسارت به محیط زیست و برهم خوردن نظم اجتماعی شود.

ایرانگردی

فرهنگ اسلامی و هنر و نبوغ ایرانی به صورت عالی‌ترین جلوه‌های هنر و معماری در کشور ما پراکنده شده است و دیدار آن‌ها مورد علاقه‌ی گردشگران خارجی و داخلی است.

جاذبه‌های گردشگری ایران

الف - جاذبه‌های طبیعی

● دریاها، سواحل، جنگل‌ها: سواحل دریای خزر یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری ایران است که هر ساله مشتاقان بسیاری را برای گذران اوقات فراغت به سوی خود جلب می‌کند. جلگه‌ی باریک و ممتد به طول ۷۰۰ کیلومتر

کشور ما ایران از لحاظ آثار تاریخی و جغرافیایی جاذبه‌های متنوع و فراوانی برای گردشگری و ایرانگردی دارد. این جاذبه‌ها را به طور کلی می‌توان به دو گروه جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی تقسیم کرد.

گسترش ایران در عرض‌های جغرافیایی، موجب شده است که آب و هواهای متنوع، سواحل طولانی در شمال و جنوب کشور، انواع ناهمواری‌های کوهستانی، جلگه‌ای و بیابانی، دریاچه‌های بزرگ و کوچک، چشمه‌های آبگرم و غارهای طبیعی و محیط‌های گوناگون با جاذبه‌های طبیعی فراوان برای ایران به وجود بیاید.

از سوی دیگر، کشور ایران دارای قدمت تاریخی طولانی است. آثار باستانی پیش از اسلام و یادگارهای بسیاری مانند بناها، مساجد و زیارتگاه‌های دوره‌ی اسلامی با بهره‌گیری از

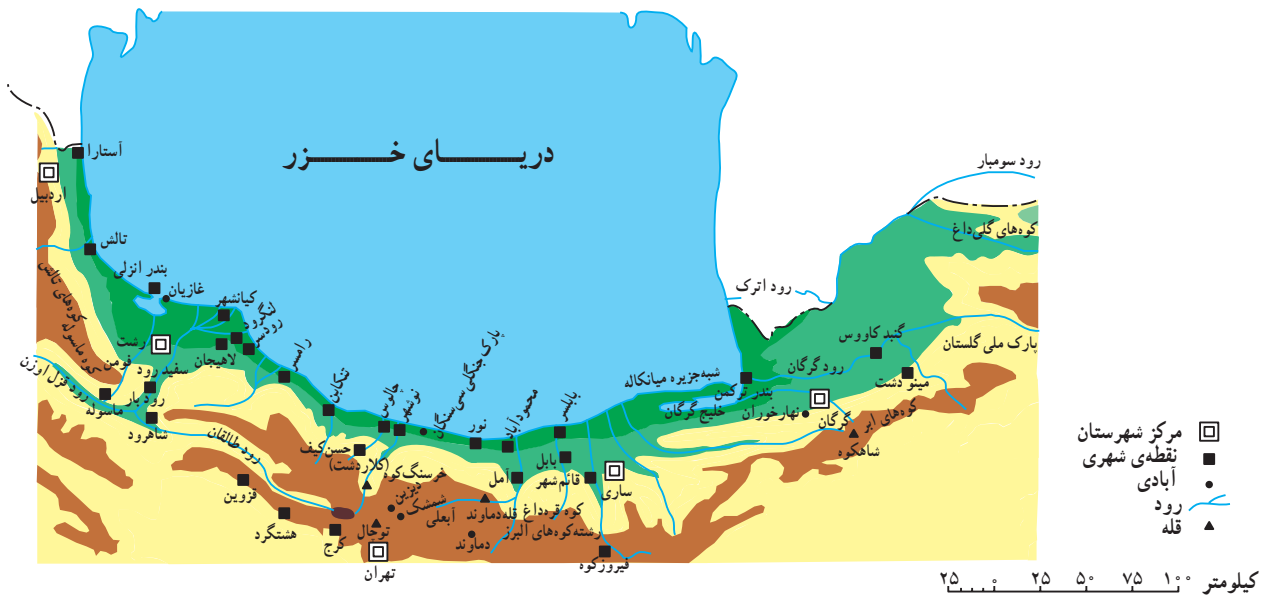

شکل ۱۳-۷- ایرانگردی

خزر را در شکل ۷-۱۴ مشاهده کنید. مناطق ییلاقی و سرسبز کلاردشت، تالاب انزلی، دریاچه‌ی ولشت و ماسوله از دیدنی‌های این ناحیه‌اند. ماسوله در منطقه‌ی کوهستانی استان گیلان حدود ۳۰ آبادی کوچک و بزرگ را دربردارد. خانه‌های این منطقه با استفاده از چوب و پنجره‌های مشبک چوبی به صورت مشرف بر یکدیگر و به حالت پلکانی در دامنه‌ی کوه بنا شده‌اند.

از آستارا تا گرگان، آب و هوای معتدل، آب دریا با املاح کم و عمق مناسب، این ناحیه را محل مساعدی برای شنا و تفریح و استراحت ساخته است. در ناحیه‌ی خزری، جنگل‌های انبوه و پیوسته روی دامنه‌های البرز رویده است و مسافرانی که در جاده‌های کناره‌ای سفر می‌کنند، در یک سمت چشم‌انداز دریای آبی و سمت دیگر، جنگل سرسبز و طراوت و دلپذیری آن را بر دامنه‌ی کوه‌ها مشاهده می‌کنند.

شهرهای عمده‌ی توریستی کرانه‌های جنوبی دریای

شکل ۷-۱۴. نقشه‌ی موقعیت جغرافیایی برخی از جاذبه‌های گردشگری در شمال ایران

شکل ۷-۱۵. ماسوله - گیلان

شکل ۷-۱۶. رامسر - مازندران

افروختن و از بین بردن پوشش گیاهی به خصوص در اطراف جاده‌ای که از این پارک عبور می‌کند، از مشکلاتی است که در این ناحیه ایجاد شده است.

● **سواحل جنوبی ایران:** کناره‌های خلیج فارس و تنگه‌ی هرمز به دلیل آب و هوای گرم برای گذراندن اوقات فراغت به‌ویژه در فصل زمستان، مناسب است. در این ناحیه، بنادر فعال بازرگانی چون بندرعباس و جزایری چون قشم و کیش با دارا بودن بازارهای بزرگ خرید و امکانات قایقرانی و تفریحی مسافران زیادی را به خود جلب می‌کند. جنگل‌های سحرآمیز حرا در سواحل بندرعباس که به هنگام مدّ دریا تا نیمه به زیر آب می‌روند و هنگام جزر، سر از آب بیرون می‌آورند از دیدنی‌های این ناحیه است.

در سال‌های اخیر، تأسیسات زیادی به منظور جلب گردشگر در کیش دایر شده و این جزیره از گردشگرپذیرترین مراکز جنوبی ایران بوده است.

● **نواحی کوهستانی:** ارتفاعات البرز و زاگرس در هنگام زمستان که پوشیده از برف است، حوزه‌های ورزش زمستانی را تشکیل می‌دهند. در فصل تابستان دامنه‌های این ارتفاعات با آب و هوای معتدل، چشم‌اندازهای طبیعی زیبا، آبشارها و چشمه‌سارها و غارهای طبیعی به نواحی تفریحی جاذب تبدیل می‌شوند. دامنه‌های سبلان و سهند در آذربایجان و اردبیل، منطقه‌ی دماوند در البرز و استان‌های واقع در

شکل ۱۸-۷- غارها از جاذبه‌های طبیعی و دیدنی کشور ایران اند.

● از جمله جاذبه‌های طبیعی این ناحیه پارک جنگلی سی‌سنگان است که در شرق شهرستان نوشهر قرار دارد.

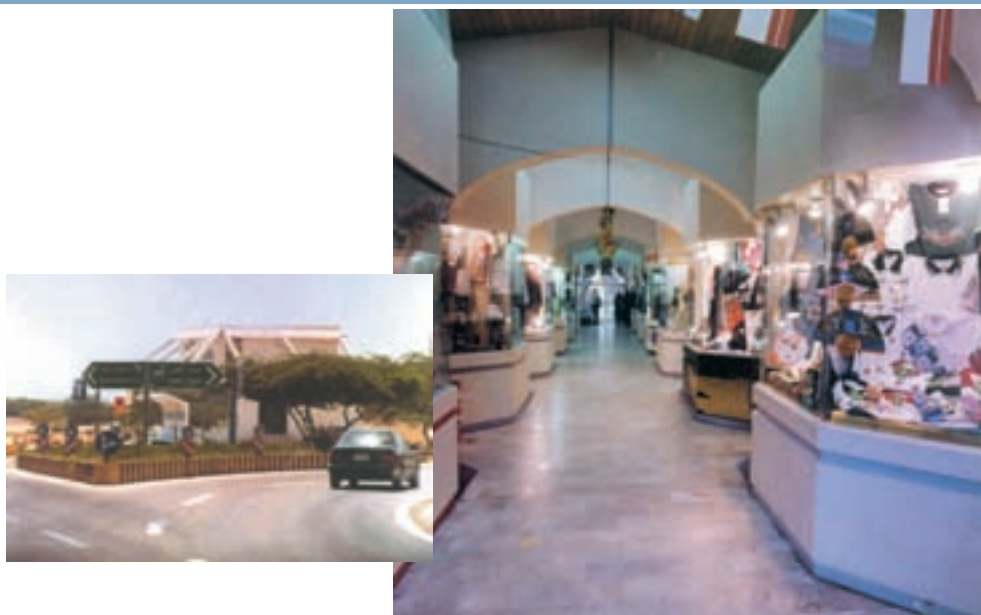
در این ناحیه‌ی جنگلی، امکاناتی نظیر میز و نیمکت‌های چوبی، سرویس‌های بهداشتی، آلاچیق‌های چوبی، اجاق‌های آتش و چادرهایی جهت اسکان مسافران ساخته شده است که البته به نسبت انبوه مسافران، ناکافی است. متأسفانه در این ناحیه به دلیل عدم فرهنگ صحیح استفاده از پارک و کارهایی نظیر روشن کردن آتش زیر درختان، کندن پوست درختان با چاقو، ریختن زباله و استفاده از تفنگ‌های ساچمه‌ای محیط زیست تخریب می‌شود و به زیبایی ناحیه آسیب می‌رسد.

● یکی دیگر از جاذبه‌های برجسته‌ی طبیعی در شمال ایران، پارک ملی گلستان است که بین گنبد کاووس و بجنورد قرار دارد. براساس مصوبه‌ی شورای عالی حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۶۱ به‌عنوان پارک ملی اعلام شد. جاده‌ی اصلی تهران - مشهد از بخشی از این پارک عبور می‌کند و این پارک یکی از مهم‌ترین پارک‌های ملی خاورمیانه محسوب می‌شود.

در این پارک ملی همانند پارک‌های ملی دیگر کشورها، منطقه‌ای به بخش تفرجگاه اختصاص یافته که سالیانه صدها هزار نفر به آن وارد می‌شوند. تجمع بیش از اندازه‌ی توریست در مراکز تفرجی این ناحیه سبب آسیب رساندن به پوشش گیاهی و فرار و جابه‌جایی غیرعادی حیوانات می‌شود و ایجاد آلودگی‌هایی نظیر تعویض روغن اتومبیل، ریختن زباله و آتش

شکل ۱۷-۷- پارک ملی گلستان

شکل ۱۹-۷- کیش - هرمزگان

گفته می‌شود. چون آب برخی از چشمه‌های معدنی گرم است، عده‌ای آن‌ها را آب‌های گرم نامیده‌اند. چشمه‌های آب معدنی و تأسیسات گوناگون درمانی و تفریحی اطراف آن موجب جذب گردشگران داخلی و خارجی می‌شود و خوش‌بختانه کشور ما از این موهبت خدادادی بهره‌مند است.

با نگاهی به نقشه‌ی پراکندگی چشمه‌های آب معدنی می‌بینیم که اکثر این چشمه‌ها در مناطق فعال زمین‌شناسی تمرکز یافته‌اند. آیا در استان محلّ زندگی شما چشمه‌ی آبگرم معدنی وجود دارد؟ آیا در این نواحی تأسیسات رفاهی برای جذب مسافران به‌وجود آمده است؟ وجود این تأسیسات چه تأثیری بر اشتغال، میزان جمعیت یا چشم‌اندازهای طبیعی ناحیه گذاشته است؟

شکل ۲۱-۷- آبشار بیشه - لرستان

قلمرو کوه‌های زاگرس از نواحی عمده‌ی جذب مسافر در فصل تابستان‌اند.

از حوزه‌های مهم ورزش زمستانی در ایران می‌توان آبلعی، دیزین، شمشک و توچال را در ارتفاعات البرز نام برد. این حوزه‌ها دارای هتل و تأسیسات و امکانات رفاهی برای اسکی‌بازان است.

● **آب‌های معدنی:** آب‌های معدنی یکی از عوامل توسعه‌ی گردشگری در هر ناحیه محسوب می‌شود. آب‌های معدنی دارای املاح معدنی است و معمولاً از چشمه یا نقاط حفرشده در طبقات زیرزمینی به‌دست می‌آید. برخی از این آب‌ها دارای خواص بهداشتی و درمانی‌اند و در معالجه‌ی امراض پوستی و سایر بیماری‌ها مؤثر می‌افتد و از این‌رو به آن‌ها آب‌های درمانی هم

شکل ۲۰-۷- تله کابین توچال - تهران

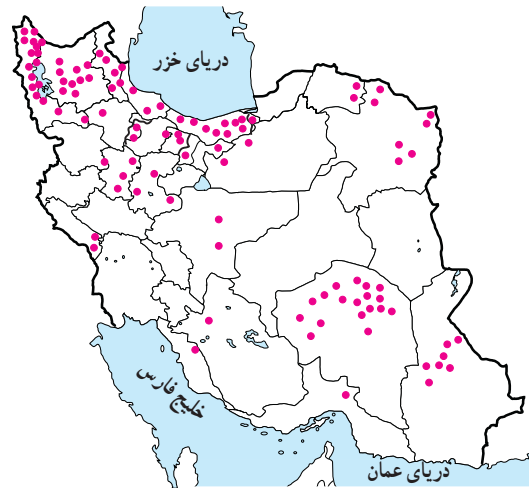
هفتم (ع) در شهر شیراز نیز از جمله مراکز مهم گردشگری مذهبی ایران به شمار می‌روند.

در شهرهای زیارتگاهی راه‌ها و خیابان‌هایی که به مکان مقدس منتهی می‌شود محل عرضه‌ی انواع کالاهای بازرگانی، مواد غذایی، سالن‌های غذاخوری، دفاتر مسافرتی، بانک‌ها و مهمان‌سراها و هتل‌هاست و هجوم مسافران به این شهرها در ایجاد اشتغال و توسعه‌ی بازرگانی ساکنان شهر نقش مهمی ایفا می‌کند.

● **ابنیه و آثار تاریخی:** در ایران به دلیل قدمت تاریخی، آثار و ابنیه‌ی متعددی وجود دارد که در این جا به معرفی دو مرکز مهم آثار تاریخی اکتفا می‌کنیم:

شهر اصفهان با وجود میدان نقش جهان، عمارت عالی قاپو، مسجد امام خمینی (ره)، مسجد شیخ لطف‌الله، بازار قیصریه، سی‌وسه‌پل، پل خواجه و کاخ چهلستون گنجینه‌ای از هنرهای گوناگون معماری، مینیاتور، کاشی‌کاری و حجاری را به وجود آورده است.

استان فارس نیز با بناهای باستانی چون تخت جمشید، نقش رستم و خرابه‌های استخر، تخت سلیمان، پاسارگاد (مقبره‌ی کوروش) و آثار تاریخی پس از اسلام چون مسجد و حمام وکیل شیراز، بازار وکیل، دروازه قرآن و آرامگاه حافظ و سعدی از قطب‌های عمده گردشگری فرهنگی و تاریخی کشور محسوب می‌شود.

شکل ۲۲-۷. نقشه‌ی پراکندگی چشمه‌های آب معدنی کشور

ب - جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی

● **اماکن مقدس مذهبی:** در ایران مراکز و اماکن مقدس مذهبی مهم‌ترین قطب‌های جاذبه‌ی گردشگری را تشکیل می‌دهد. شهر مشهد به دلیل وجود بارگاه امام رضا (ع) مهم‌ترین قطب مذهبی کشور است. همه ساله تعداد زیادی از زائران ایرانی و خارجی از کشورهای همسایه و مسلمان به این شهر سفر می‌کنند. در اطراف حرم مطهر نیز بناهای متعددی چون صحن مسجد گوهرشاد، صحن عتیق و جدید وجود دارد که از نظر کاشی‌کاری، معماری و هنرهای تزئینی از جالب‌ترین بناهای مذهبی اسلامی به‌شمار می‌رود. بارگاه حضرت معصومه (س) در شهر مذهبی قم، شاهزاده عبدالعظیم حسنی در ری و شاهچراغ فرزند امام

شکل ۲۳-۷. بارگاه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) مهم‌ترین قطب جذب گردشگر در ایران

شکل ۲۵-۷- باغ ارم - شیراز

شکل ۲۴-۷- میدان نقش جهان - اصفهان

● کتابخانه‌ها و موزه‌ها نیز از جمله مراکزی اند که بازدیدکنندگان داخلی و خارجی را به سوی خود جلب می‌کنند. آیا می‌توانید موزه‌ها و آثار تاریخی استان محل زندگی خود را نام ببرید؟

شکل ۲۷-۷- بازار قیصریه - اصفهان

شکل ۲۶-۷- تخت جمشید - فارس

شکل ۲۹-۷- موزه‌ی ایران باستان - تهران

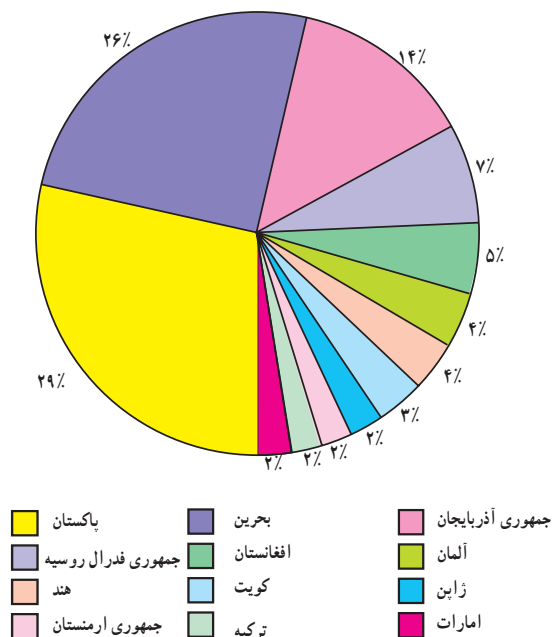

شکل ۲۸-۷- طاق بستان - کرمانشاه

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با شروع جنگ تحمیلی گردشگری در ایران رکود پیدا کرد. علاوه بر مسائل مربوط به جنگ، تبلیغات استکبار جهانی علیه کشور ایران و ارزش‌های انقلاب اسلامی نیز موجب کاهش ورود گردشگران خارجی به کشور شد؛ اما در سال‌های اخیر به دلیل اهمیتی که صنعت گردشگری در افزایش درآمد، ایجاد اشتغال و تبادل فرهنگی میان ملت‌ها دارد و کشور ما نیز جاذبه‌های فراوانی دارد، توجه به توسعه‌ی این بخش روز به روز بیش‌تر می‌شود. آیا می‌توانید بگویید تعداد گردشگران خارجی در سال ۱۳۷۳ چند نفر بوده است؟

شکل ۷-۳۳ بازارهای عمده‌ی گردشگری* ایران را در سال ۱۳۷۳ نشان می‌دهد. منظور از بازارهای گردشگری کشورهایی است که مقصد حرکت گردشگران آن‌ها کشور ایران است. بیش‌ترین گردشگران خارجی وارد شده به کشور ما از کدام کشورها بوده‌اند؟ نام ببرید.

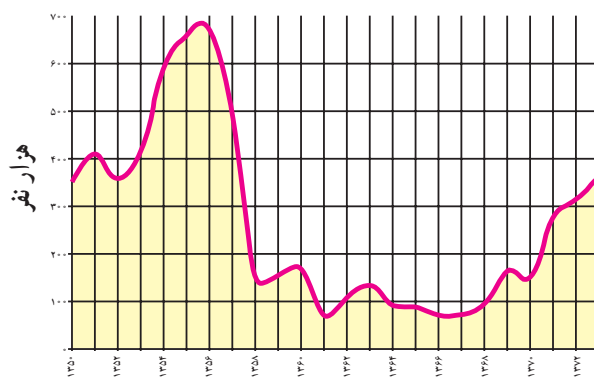
● در داخل کشور ما نیز همواره تعداد کسانی که ترجیح می‌دهند در تعطیلات آخر هفته، ایام عید یا تابستان به نقاط مختلف دور و نزدیک کشور سفر کنند، بیش‌تر می‌شود. شهرنشینی در

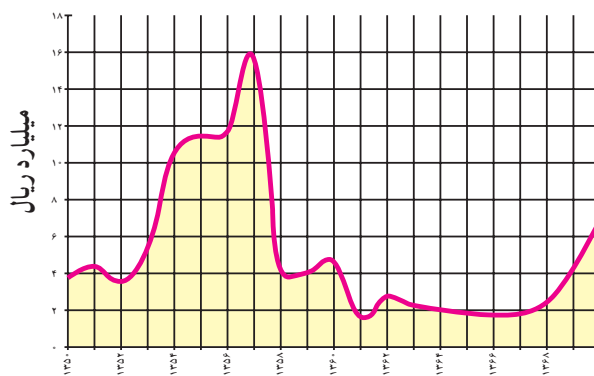
نمودار ۷-۳۳ گردشگران وارد شده به ایران از کشورهای مختلف در سال ۱۳۷۳

البته در سال‌هایی که جنگ تحمیلی در مرزهای غربی کشور ما جریان داشت در استان‌های غربی و جنوب غربی کشور، گردشگری رکود پیدا کرد و از حجم مسافران به این مناطق کاسته شد اما در دوران بازسازی پس از جنگ این استان‌ها به تدریج اهمیت گردشگری خود را باز می‌یابند.

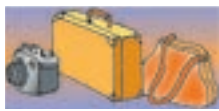
● در درس گذشته خواندید که فعالیت گردشگری در بالابردن درآمد ارزی کشور و ایجاد اشتغال نقش مهمی دارد. به شکل‌های ۷-۳۱ و ۷-۳۲ توجه کنید. در سال‌های ۶۸-۱۳۶۰ تعداد گردشگران خارجی که به کشور وارد شده‌اند، نسبت به گذشته افزایش یافته است یا کاهش؟ میزان درآمد ارزی که از ورود گردشگران خارجی به دست می‌آید چه طور؟

شکل ۷-۳۱- تعداد گردشگران خارجی وارد شده به کشور طی سال‌های ۱۳۵۰-۷۳

شکل ۷-۳۲- درآمد ارزی حاصل از ورود گردشگران خارجی به ایران طی سال‌های ۷۰-۱۳۵۰

کشور ما روزبه‌روز گسترش بیش‌تری پیدا می‌کند و با زندگی شهری نیاز بیش‌تری به گذران اوقات فراغت در دامن طبیعت احساس می‌شود؛ بنابراین با افزایش تقاضا، ایرانگردی نیز باید توسعه یابد و امکانات بالقوه‌ی مناطق مختلف کشور شناسایی و برای آن‌ها برنامه‌ریزی شود.

● توسعه‌ی گردشگری خارجی و داخلی کشور باید به‌گونه‌ای باشد که به ارزش‌های اسلامی و فرهنگی جامعه لطمه وارد نکند و هم‌چنین موجب خسارت به محیط‌های طبیعی نشود.

فعالیت ۵-۷

- ۱- با توجه به شکل ۳-۷ کانون‌ها و قطب‌های عمده‌ی گردشگری کشور، کدام نواحی‌اند؟
- ۲- در صورتی که بخواهیم با توجه به امکانات بالقوه و جاذبه‌های یک ناحیه، گردشگری را در آن ناحیه توسعه دهیم و آن‌جا را به مکانی مناسب و جذاب برای گذران اوقات فراغت مبدل کنیم، چه اقداماتی باید انجام دهیم؟ پیشنهادت شما چیست؟
- ۳- با استفاده از واژه‌های زیر جمله‌ای درباره‌ی توسعه‌ی گردشگری بنویسید.

محیط زیست سلامت فرهنگی

- ۴- با استفاده از کتاب جغرافیای استان (و در صورت امکان، به کمک سایر منابع) انواع جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی استان محل زندگی خود را با ذکر نام محل در جدولی بنویسید. کدام‌یک از این مکان‌ها مورد بازدید مسافران قرار می‌گیرند؟ در کدام‌یک از مکان‌ها باید امکانات و تأسیساتی فراهم شود تا مسافران را جذب کند؟

* بازدید علمی: با راهنمایی دبیر خود مکانی را برای بازدید انتخاب کنید و با نظارت و راهنمایی وی و به اتفاق سایر هم‌کلاسی‌هایتان از آن‌جا بازدید و گزارش تهیه کنید. در گزارش خود به انواع جاذبه‌های گردشگری و فراغتی اعم از طبیعی، فرهنگی و تاریخی، چگونگی امکانات و تأسیساتی که برای بازدیدکنندگان یا مسافران وجود دارد و اثرات گردشگری بر محیط آن‌جا و وضعیت اقتصادی ساکنان آن ناحیه اشاره کنید.

خلاصه

- کشور ایران دارای جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی بسیاری برای توسعه‌ی گردشگری است.
- توسعه‌ی گردشگری در کشور ما روز به روز بیش‌تر مورد توجه قرار می‌گیرد.
- توسعه‌ی گردشگری خارجی و داخلی باید به‌گونه‌ای باشد که به ارزش‌های فرهنگی و محیط زیست لطمه وارد نکند.